

IDEÁLIS GÁZOK ÁLLAPOTVÁLTOZÁSAI

Ha a p , V , T állapotjelzők mindegyike változik, csak a gáz tömege és minősége marad változatlan, akkor általános állapotváltozásról beszélünk. Ebben az esetben az állapotjelzők kapcsolatát az egyesített gáztörvény határozza meg.

$$\frac{p \cdot V}{T} = \text{állandó}$$
$$\frac{p_1 \cdot V_1}{T_1} = \frac{p_2 \cdot V_2}{T_2}$$

Az ideális gázoknak négy speciális állapotváltozását ismerjük: izoterm, izochor, izobár, adiabatikus.

Izoterm

Ha egy pumpa vagy egy orvosi fecskendő végét befogjuk, és a dugattyút benyomjuk, akkor a kezünkkel érezzük, hogy a levegő a dugattyút visszafelé nyomja. Ha kifelé húzzuk és elengedjük, akkor szintén visszaugrik. Azt is megfigyelhetjük, hogy minél kisebb a levegő térfogata, annál nagyobb erő hat a dugattyúra, tehát annál nagyobb a nyomás.

Az állapotváltozás során a gáz hőmérséklete nem változik. $T = \text{állandó} \Rightarrow \Delta T = 0$

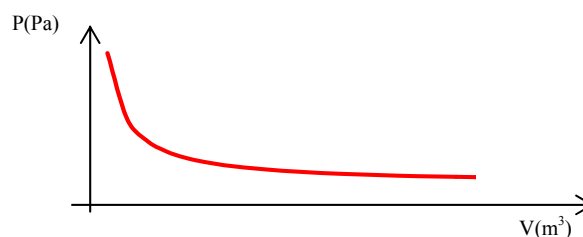
Erre az állapotváltozásra érvényes Boyle - Mariotte törvénye:

$$p_1 \cdot V_1 = p_2 \cdot V_2 \Rightarrow p \cdot V = \text{állandó}$$

Ideális gáz izoterm állapotváltozása során a gáz nyomásának és térfogatának szorzata állandó.

Robert Boyle (1627-1691) ír származású angol természettudós 1662-ben ismerte fel ezt a törvényt. Tőle függetlenül 1675-ben Enné Mariotte (1620-1684) francia természettudós is ugyanerre az eredményre jutott.

Mivel a nyomás és a térfogat között fordított arányosság van, ezért az izoterm állapotváltozás nyomás – térfogat grafikonja hiperbola. Ennek a hiperbolának a neve izoterma.

Mivel az állapotváltozás során a hőmérséklet nem változik, ezért izoterm folyamat esetén a gáz belső energiája sem változik. $\Delta E_b = 0$

$$\Delta E_b = Q + W$$

$$0 = Q + W$$

$$Q = |W|$$

Ideális gáz izoterm állapotváltozása esetén a rendszerrel közölt hő teljes egészében térfogati munkavégzésre fordítódik.

A gáz összenyomásakor a gázon végzett pozitív mechanikai munkát a gáz a környezetének leadott hővel kompenzálja.

A gáz tágulásakor a gáz által végzett munkát az állandó hőmérsékletű környezettől felvett hő fedezi.

Izochor

A különféle gázpalackokat, szóró palackokat óvni kell a túlzott felmelegedéstől, még akkor is, ha nem éghető anyagot tartalmaznak. A benne lévő gáz nyomása melegítés hatására megnő és ez szétrobbanthatja a palackot.

Külön veszélyesek lehetnek a lakás- és épülettüzeknél felforrósodott propán-bután gázpalackok, amelyek a megnövekedett nyomás miatt gyújtóbombaként robbanhatnak fel. Ezért a tűzoltóknak első dolguk, hogy a felhevült palackokat vízszaggal gyorsan lehűtsék.

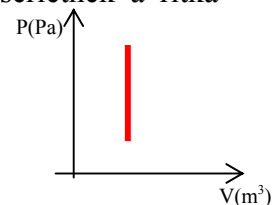
Az állapotváltozás során a gáz térfogata nem változik. $V = \text{állandó} \Rightarrow \Delta V = 0$

Erre az állapotváltozásra érvényes Gay-Lussac II. törvénye: $\frac{p_1}{T_1} = \frac{p_2}{T_2} \Rightarrow \frac{p}{T} = \text{állandó}$

Ideális gáz izochor állapotváltozása során a gáz nyomásának és hőmérsékletének hányadosa állandó.

Louis Joseph Gay-Lussac (1778-1850) francia természettudós nevét őrzi ez a törvény. Légújítóval, mely 7019 m magasságot ért el a magaslégkör kémiai összetételét és a Föld mágneses tulajdonságát vizsgálta. Majdnem áldozatul is esett ennek a kísérletnek a ritka légkör miatt.

Mivel a nyomás és a hőmérséklet között egyenes arányosság van, ezért az izochor állapotváltozás nyomás – hőmérséklet grafikonja egyenes.

Mivel az állapotváltozás során a térfogat nem változik, ezért izochor folyamat esetén a gáz térfogati munkavégzése nulla. $W = 0$

$$\Delta E_b = Q + W$$

$$\Delta E_b = Q + 0$$

$$\Delta E_b = Q \quad \Rightarrow \quad Q = c_v \cdot m \cdot \Delta T$$

Ideális gáz izochor állapotváltozása esetén a rendszerrel közölt hő teljes egészében a gáz belső energiájának megváltozására fordítódik.

Egy gázpalack esetén a gáz és környezete között csak termikus úton történhet energiacsere, hőfelvétellel vagy hőleadással.

Előfordulhat, hogy ha zárt térben lévő gázt melegítünk, akkor elég magas hőmérsékleten (kb. 100°C) a gázban lévő molekulák egy része, az egymással való heves ütközés következtében, atomokra esik szét (disszociál), így hirtelen megnő a zárt térben lévő részecskék száma, amit ugrásszerű nyomásnövekedésként érzékelünk.

Izobár

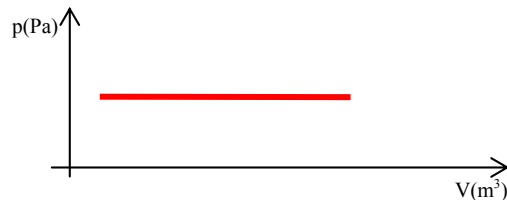
Ha egy üres üveget nyílásával lefelé vízbe merítünk, és kezünkkel az üveget melegítjük, akkor az abban található levegő kitágul, és buborék alakjában távozik az üvegből.

Az állapotváltozás során a gáz nyomása nem változik. $p = \text{állandó} \Rightarrow \Delta p = 0$

Erre az állapotváltozásra érvényes Gay-Lussac I. törvénye: $\frac{V_1}{T_1} = \frac{V_2}{T_2} \Rightarrow \frac{V}{T} = \text{állandó}$

Ideális gáz izobár állapotváltozása során a gáz térfogatának és hőmérsékletének hányadosa állandó.

Mivel a térfogat és a hőmérséklet között egyenes arányosság van, ezért az izobár állapotváltozás térfogat – hőmérséklet grafikonja egyenes.

$$\Delta E_b = Q + W$$

$$Q = c_p \cdot m \cdot \Delta T$$

Ideális gáz izobár állapotváltozása esetén a rendszerrel közölt hő egy része a gáz belső energiájának megváltozására, másik része térfogati munkavégzésre fordítódik.

A gáz által végzett munka: $W = p \cdot \Delta V$, a külső környezet által a gázon végzett munka $W = -p \cdot \Delta V$

A termikus úton történő energiacsere nagysága mindig nagyobb a mechanikai energiacsere nagyságánál. $\Delta E_b = Q - p \cdot \Delta V$

Adiabatikus

Ha a gázt jól elszigeteljük a környezetétől vagy a folyamat olyan gyors, hogy nincs idő hőmérséklet kiegyenlítésre, akkor a gáz és környezete között nincs termikus kölcsönhatás.

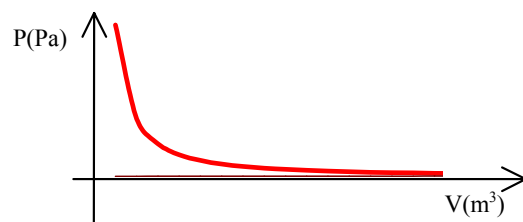
- Ilyet tapasztalunk például, ha a kerékpártömlőt gyorsan pumpáljuk. Ekkor a pumpában lévő levegő és a pumpa hengere is felmelegszik.
- A szódászfion patronjának becsavarásakor a patron külső fala megderesedik a hirtelen lehűlés következtében.
- A belsőégésű motorok működése adiabatikus állapotváltozáson alapul.
  - ❖ Az Otto-motor esetén a hengerbe levegő és benzin keveréke kerül. A hirtelen összenyomott keverék felforrósodik, és egy alkalmas pillanatban elektromos szikra lobbantja égésre, de fennáll az öngyulladás veszélye is. A benzinmotoroknál ezért nagy kompresszió tűrésű tüzelőanyagot használnak.
  - ❖ A dízelmotorokban a hirtelen összenyomott levegő annyira felmelegszik, hogy az ekkor befecskendezett, porlasztott üzemanyag gyújtógyertya szikrája nélkül, öngyulladással és el. Az égéstől még forróbbá váló nagy nyomású gázkeverék maga előtt tolja a dugattyút, a gyors tágulás közben a gáz munkát végez és lehül.

Adiabatikus állapotváltozáskor a hőközlés nulla. $Q = 0$

Az állapotjelzők közötti kapcsolatot a Poisson-egyenlet írja le: $p \cdot V^\kappa = \text{állandó}$

$$\kappa - \text{fajhőhányados } \kappa = \frac{c_p}{c_v} \Rightarrow c_p > c_v$$

Tehát az adiabatikus állapotváltozás nyomás – térfogat grafikonja is hiperbola, melynek neve adiabata (meredekebb, mint az izoterma).

$$\Delta E_b = Q + W$$

$$\Delta E_b = 0 + W$$

$$\Delta E_b = W$$

Ideális gáz adiabatikus állapotváltozása esetén a gáz belső energiájának megváltozása csak munkavégzéssel lehetséges.

A gáz összenyomáskor felmelegszik, táguláskor lehül.